

ประสบการณ์งานพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก กับการจัดการกระบวนการสร้างการยอมรับ และรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน

1. บริบทชุมชนตำบลหนองสาหร่าย

ตามเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่สืบทอดกันมา คนเฒ่าคนแก่ของชุมชนหนองสาหร่ายที่¹ ได้กล่าวขานถึงภูมิหลังของคนในท้องถิ่นแห่งนี้ว่าเป็นคนท้องถิ่นเดิมที่มีได้โดยย้ายมาจากที่ใด อีกทั้งได้บอกกล่าวถึงที่มาของชื่อหนองสาหร่ายดินแดนอาศัยของกลุ่มตนไว้ 3 ประการ ดังนี้ ประการแรกเป็นพื้นที่พักทัพและเสด็จผ่านในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประการที่สอง ชื่อหนองสาหร่ายถูกตั้งขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมที่มีหนองน้ำและมีต้นสาหร่ายเป็นจำนวนมาก ประการที่สาม คำว่าหนองสาหร่ายเป็นชื่อที่เพี้ยนสำเนียงมาจากคำว่า หนองทราย เป็น หนองสาหร่าย ซึ่งโดยปกติแล้วคนหนองสาหร่ายจะมีสำเนียงพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีความแตกต่างไปจากสำเนียงคนท้องถิ่นอื่นในแถบจังหวัดกาญจนบุรี จะอย่างไรก็ตามถึงแม้ชื่อของหนองสาหร่ายจะมีที่มาที่แตกต่างหลากหลายดังกล่าวเบื้องต้น แต่ก็มิได้ทำให้คนหนองสาหร่ายแตกแยกความสามัคคีกันแต่ประการใด หากแต่กลับพบว่า ณ ดินแดนชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้ได้เป็นดินแดนแห่งความร่วมมือ ร่วมใจที่ได้สร้างสรรค์งานพัฒนาให้ชุมชนของตนได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่จะได้บรรยายถึงเป็นลำดับต่อไป

เดิมชุมชนหนองสาหร่าย ได้ถูกผนวกเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลดอนเจดีย์ และได้ขอแยกออกมาเป็นตำบลหนองสาหร่าย เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2535 โดยมีผู้นำ 3 ท่าน ที่ได้ร่วมใจกันดำเนินการเสนอขอแยกหมู่บ้านหนองสาหร่ายเป็นตำบล คือ นายชนะ สุขพรหม (ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองสาหร่ายในสมัยนั้น) นายจอม ใจชุม และนายชะลอ สมคิด (ปัจจุบันเป็นกำนันตำบลหนองสาหร่าย) โดยเหตุผลของการขอแยก ได้กล่าวถึง ตำบลดอนเจดีย์ ที่เป็นตำบลใหญ่ ครอบคลุมถึง 13 หมู่บ้านในสมัยนั้น ทำให้การดำเนินการพัฒนา การได้รับงบประมาณจากภาครัฐไม่ทั่วถึง ถนนหนทาง การเดินทางไปมาลำบาก สภาพพื้นที่ต้องอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล หากหมดหน้าฝนจะเป็นพื้นที่แห้งแล้ง เกษตรกรทำนา ปลูกพืชไม่ได้ผล เกิดการโยกย้ายถิ่นฐานออกมำหางานทำในตัวเมือง หากแยกออกมาเป็นตำบลจะสามารถเสนอขอรับงบประมาณจากภาครัฐมาดำเนินการสร้างถนน พัฒนาแหล่งน้ำในชุมชนได้ ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการขอแยกหนองสาหร่ายออกมาเป็นตำบล ซึ่งปัจจุบันตำบลหนองสาหร่ายครอบคลุม 8 หมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ 1 บ้านสระลุมพุก
- หมู่ 2 บ้านโคกรยาว
- หมู่ 3 บ้านหนองปรึก
- หมู่ 4 บ้านหนองขุย
- หมู่ 5 บ้านปลักเขว้า

¹ สัมภาษณ์ นายคิวโจ จิตนิยม รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี, 5 ตุลาคม 2549

หมู่ 6 บ้านหนองทราย

หมู่ 7 บ้านหนองแห่น

หมู่ 8 บ้านใหม่พัฒนา

สภาพพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายโดยทั่วไป เป็นที่ราบปนทราย มีโครงการชลประทานตอนพระแท่น ซึ่งได้มีการสร้างคลองส่งน้ำ มาจากเขื่อนท่าม่วง (เขื่อนวชิราลงกรณ์) ครอบคลุมทั้ง 8 หมู่บ้านในตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ คือ อาชีพด้านการเกษตร ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย รับจ้าง จักสานและเย็บผ้าโหล โดยประชากรที่อาศัยในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายมีจำนวนประมาณ 3,840 คน แบ่งเป็นชาย 1,896 คน หญิง 1,944 คน มีจำนวน 782 ครัวเรือน ในด้านอาณาเขตตำบลหนองสาหร่าย มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลพนมทวน ตำบลพังตรุ อำเภอพนมทวน

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลตะคร้ำเอน อำเภอท่ามะกา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลลู่โลกสีห์มื่น อำเภอท่ามะกา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน

สำหรับสถาบันขัตติยาทางสังคมของตำบลหนองสาหร่าย ชาวชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน 2 แห่ง คือ วัดหนองขุยและวัดปลักเขว้า มีสถานศึกษาสำหรับการศึกษาเล่าเรียนของลูกหลานเยาวชน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านสระลุ่มพุก ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ตั้งแต่ชั้นอนุบาล – มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองขุยและโรงเรียนเกียรติวัฒนาเวคิน เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล – ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นอกจากนี้ยังมีศูนย์เด็กเล็ก 1 แห่ง มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 5 แห่ง และมีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง

2. ยุคการสร้างประชาธิปไตยฐานรากภาคประชาชน : สายธารการเปลี่ยนแปลงของคนหนองสาหร่าย

เมื่อถามถึงยุคเริ่มต้นของการสร้างประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชน ในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายว่าเริ่มในช่วงใด ผู้นำหลายคนที่มาร่วมพูดคุยในวันนี้² ได้กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เริ่มตั้งแต่ผู้นำชุมชนสามท่าน(นายชนะ สุขพรหม, นายชะลอ สมคิด และนายจอม ใจชุ่ม) ที่ได้ดำเนินการเสนอขอให้ชุมชนหนองสาหร่ายยกฐานะเป็นตำบลหนองสาหร่าย ในปี 2535 และผู้นำชุมชนเหล่านี้ได้กลายเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Intellectual) ที่มีแนวคิดพาชาวชุมชนหนองสาหร่ายเริ่มงานพัฒนา โดยยึดหลักการ **“การพัฒนาที่เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนตนเองและเพื่อความอยู่ดีมีสุขในชุมชนของตน”** ซึ่งในระยะเริ่มแรกของการพัฒนาทุกคนได้มองไปที่จุดเด่นศักยภาพของชุมชนที่คนในชุมชนมีการดำรงชีวิตแบบเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสมือนเป็นเครือญาติเดียวกัน คนในชุมชนได้ร่วมทั้งทุกข์และสุขมาด้วยกัน ดังได้สะท้อนจากวิถีการอยู่ร่วมกันออกมาในรูปแบบของ “ประเพณีวัฒนธรรม” ยกตัวอย่างประเพณีแห่งความสุข เช่น ประเพณีลงแขกดำนา-เกี่ยวข้าว ที่ได้ก่อเกิดวัฒนธรรมเพลงเหย่ย-กลองยาว เพลงเหย่ยเป็นบทเพลงพื้นบ้านที่ใช้ร้อง เล่นกันในงานนา เป็นกิจกรรมที่สร้าง

² สัมภาษณ์ นายบุญมี เนตรสว่าง ประธาน อบต.หนองสาหร่าย, นายคิวโรจ จิตนิยม รองนายก อบต.หนองสาหร่าย, นายแรม เชียงกา เลขานุการนายก อบต.หนองสาหร่าย, นายสมบัติ พุฒิเอก เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2549

ประสบการณ์แห่งการร่วมทุกข์ ร่วมสุขของชาวชุมชนได้กลายมาเป็นความผูกพันอันแน่นแฟ้นที่เชื่อมร้อย เกาะเกี่ยวให้คนในชุมชนร่วมกันดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างอยู่ดีมีสุขตามที่ทิศทางเป้าหมายการปกครองการพัฒนาของกลุ่มตน

นอกจากการมองศักยภาพไปที่ความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่แล้ว ชาวชุมชนยังมาร่วมมองในเรื่องของการรวมกลุ่มการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้มีการวิเคราะห์กลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนของตนว่ามีกลุ่มใดบ้าง ประเภทกลุ่มเป็นอย่างไร ดำเนินการตั้งกลุ่มเพื่อจุดประสงค์ใด เป็นต้น ซึ่งจากการวิเคราะห์กลุ่มองค์กรชุมชนในเบื้องต้น สามารถจำแนกการเกิดขึ้นขององค์กรได้ 3 ประเภท ดังนี้

- 1) ประเภทที่ 1 กลุ่มที่ภาครัฐมาสั่งให้ตั้งกลุ่ม ซึ่งชาวชุมชนมองว่า กลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่มีกติกามาจากภายนอก เช่น กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน โดยกลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่ชาวชุมชนเห็นว่ายั่งยืน เป็นกลุ่มที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน แต่ที่สามารถดำรงอยู่ได้เพราะมีการสนับสนุนจากภาครัฐครอบงำอยู่
- 2) ประเภทที่ 2 เป็นกลุ่มที่ภาครัฐสนับสนุนให้เกิด เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสตรี กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. โดยภาครัฐมาสนับสนุนแนวคิด งบประมาณ การอบรม เป็นกลุ่มที่เน้นเรื่องรายได้ กลุ่มประเภทนี้เป็นกลุ่มที่ส่วนใหญ่จะอยู่ได้คงที่ เพราะมีตัวงบประมาณเป็นตัวหลัก
- 3) ประเภทที่ 3 เป็นกลุ่มที่เกิดจากวิกฤตปัญหาความต้องการของชุมชน เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นกลุ่มที่รวมตัวขึ้นมาตามอาชีพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน เช่น กรณีวัวของชาวบ้านป่วย ก่อนหน้าที่ยังไม่มีการรวมกลุ่ม ชาวบ้านไปขอให้ปศุสัตว์มาทำการรักษาวัวที่ป่วย แต่กลับพบว่าปศุสัตว์ไม่มารักษาวัวให้ จากวิกฤตจุดนี้จึงเป็นที่มาของการตั้งกลุ่มเลี้ยงสัตว์ขึ้นในตำบลหนองสาหร่าย ทั้งนี้เพื่อง่ายต่อการขอความช่วยเหลือจากภาคี ส่วนหน่วยต่างๆ และชาวชุมชนเห็นว่าภาคีภาครัฐหรือหน่วยงานต่างๆ ควรมาสนับสนุนกลุ่มประเภทนี้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ ซึ่งจะเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยหลักของความยั่งยืนในความหมายของชาวบ้านคือ การได้ผลประโยชน์ร่วมกัน จับต้องได้ ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย

จากการสำรวจกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบลหนองสาหร่ายในปัจจุบัน ทั้ง 3 ประเภท มีจำนวนทั้งสิ้น 93 กลุ่ม โดยแยกประเภทองค์กรเป็น 5 ประเภทใหญ่ ดังนี้

องค์กรการเงิน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต, กองทุนหมู่บ้าน, สหกรณ์, กลุ่มกู้เงิน ธ.ก.ส.

องค์กรด้านอาชีพ เช่น กลุ่มปลูกข้าว, เลี้ยงสัตว์, ปลูกอ้อย, รับจ้าง ฯลฯ

องค์กรด้านสุขภาพ เช่น กลุ่ม อสม., กลุ่มออกกำลังกาย ฯลฯ

องค์กรด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ, กลุ่มเยาวชน, กลุ่มสตรี

องค์กรด้านสวัสดิการ เช่น กองทุนสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย, กองทุนฌาปนกิจ, การศึกษา

โดยในความหมายของการรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนา ในมุมมองสายตาของชาวบ้านตำบลหนองสาหร่าย ได้มีมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งขอยกมาเป็นสาระมุมมองโดยสังเขป ดังนี้

“การรวมกลุ่มเป็นเรื่องที่ดี และเห็นว่าหน่วยงานพัฒนาทั้งหลายควรสนับสนุนการรวมกลุ่มตามความต้องการของชาวบ้านเป็นสำคัญ”

“การสนับสนุนการรวมตัวของชาวบ้านเป็นกลุ่มองค์กร ควรต้องมองที่ชุมชนได้ประโยชน์ ผลประโยชน์ที่เอาชุมชนเป็นตัวตั้งเป็นสำคัญ ดังนั้นภาครัฐต้องฟังความคิดเห็นของประชาชน ต้องถามประชาชนก่อนเป็นลำดับแรก ส่วนในความคิดมุมมองของการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง เห็นว่า กลุ่มที่เข้มแข็งต้องหมายถึงกลุ่มที่มีการบริหารจัดการที่ดีมีความชัดเจนโปร่งใส มีระเบียบ มีคณะกรรมการ มีทิศทางและแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน”

“การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนในปัจจุบัน ได้เน้นไปที่การรวมกลุ่มอาชีพที่มุ่งตอบรับกับตลาดสถานะเศรษฐกิจปัจจุบัน หรือเป็นกลุ่มที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเห็นว่าปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการคงอยู่ของกลุ่ม”

จากมุมมองความหมายการพัฒนาในเรื่องของ การรวมกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชน ผ่านสายตาของแกนนำชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อาจเป็นมุมมองที่ได้ต่อยอดถึงความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน ความต้องการการพัฒนาชุมชนของตนด้วยตัวของตนเอง อันเปรียบเสมือนเป็นจุดเปลี่ยนสายธารลำน้ำเส้นใหม่ที่มีความแตกต่างไปจากสายธารลำน้ำเส้นเก่าที่ถูกขีดการพัฒนาโดยภาครัฐ และหากหน่วยงานพัฒนาทั้งหลายได้พิจารณาถึงความเป็นจริงและมีใจที่เป็นธรรมแล้ว การส่งเสียงของชาวบ้านครั้งนี้คงเป็นเครื่องเตือนใจที่จะทำให้เกิดความตระหนักในการสนับสนุนการพัฒนาชาวบ้านได้อย่างถูกต้อง และมีทิศทางต่อไป

3. บูรณาการงานพัฒนาและการบูรณาการองค์กรชุมชน : จุดเชื่อมสู่การสร้างสังคมเข้มแข็ง

หากกล่าวถึงขบวนการงานพัฒนาที่เป็นรูปธรรมทั้งหลายในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย หลายคนคงอาจเคยได้ยินแผนแม่บทชุมชน สวัสดิการชุมชน ฟันฟูชุมชนท้องถิ่น องค์กรการเงิน หรือสภาผู้นำชุมชนหนองสาหร่าย รูปธรรมทั้งหลายเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นและเป็นเครื่องมือของการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากโดยภาคประชาชนที่ก่อให้เกิดการนำไปสู่สังคมเข้มแข็งในชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้ ดังจะได้อธิบายถึงการเกิดและการคงอยู่ของรูปธรรมงานพัฒนา ดังนี้

แผนแม่บทชุมชน : จุดเริ่มการพัฒนาไปสู่สังคมเข้มแข็ง

แผนแม่บทชุมชนของคนหนองสาหร่าย เริ่มดำเนินการจัดทำแผนแม่บทชุมชนประมาณวันที่ 1 พฤศจิกายน 2545 โดยที่มาของแนวคิดการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเกิดจากแนวคิดของผู้เฒ่าบ้านเอง ที่มีการติดตามข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์โลกภายนอกอยู่ตลอดเวลา ประกอบกับช่วงปี 2545 รัฐบาลได้ มีนโยบายกองทุนหมู่บ้านลงสู่หมู่บ้านต่างๆ ในประเทศไทย เช่นเดียวกันกับชุมชนหนองสาหร่ายก็เป็น ชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลจากนโยบายนั้น ซึ่งในระยะการลงมาของเงินงบประมาณกองทุนหมู่บ้านปรากฏว่า ไม่มีสมาชิกชาวบ้านท่านใดในชุมชนมาขอใช้เงินสิทธิประโยชน์จากกองทุนหมู่บ้านนั้นเลย ดังนั้นในการ ประชุมประจำเดือนของชุมชนจึงได้มีการหารือกันว่า “เราควรที่จะนำเงินกองทุนนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ กับชุมชนของเรา” โดยในที่ประชุมได้มีข้อตกลงที่จะนำเงินกองทุนหมู่บ้านนั้นมาจัดทำการศึกษาสภาพ ปัญหา หนี้สิน รายรับ รายจ่ายในชุมชนว่าเป็นอย่างไร เพื่อที่ว่าการสำรวจครั้งนี้จะได้เป็นประโยชน์แก่ การทำงานพัฒนาชุมชนอย่างมีทิศทางของกลุ่มตนเองต่อไป

จากการดำเนินการสำรวจปัญหาต่างๆ ภายในชุมชนดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการจัดทำแผนแม่บท ชุมชนตำบลหนองสาหร่าย โดยในการสำรวจได้สำรวจประเมินรายได้ หนี้สินและรายจ่ายตลอดทั้งปีของ คนทั้งตำบลหนองสาหร่าย สามารถประมาณการตัวเลขจากการสำรวจได้ คือ การประเมินรายได้ของคน ในชุมชน ประมาณ 72 ล้านบาทต่อปี การประเมินหนี้สิน การกู้เงินทั้งในและนอกระบบ ประมาณ 88 ล้านบาท ต่อปี และการสำรวจรายรับ – รายจ่ายในครัวเรือน โดยการออกแบบสำรวจแจกจ่ายให้ครัวเรือนสำรวจ ตนเอง ซึ่งการออกแบบสำรวจครั้งนี้ได้มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์มาช่วยสนับสนุน และปรากฏ ว่า รายรับ – รายจ่ายในครัวเรือนประมาณ 76 ล้านบาทต่อปี เมื่อการสำรวจเสร็จสิ้นได้มานำเสนอต่อที่ประชุม และประเมินการร่วมกัน หักลบกลบหนี้แล้วเห็นว่า ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนต่อไปอาจอยู่ไม่ได้ ชุมชนอาจเสื่อมสลาย หนี้สินอาจติดพันตัวไปถึงรุ่นลูกหลาน เมื่อเห็นปัญหาดังกล่าวร่วมกันแล้วจึงได้มี การปรึกษาหารือหาทางแก้ไขร่วมกัน โดยการแก้ไขในระยะแรกเห็นว่าควรสนับสนุนการให้ความรู้ การ รู้เท่าทันกับสถานการณ์หรือการศึกษาดูงานชุมชนอื่นที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหาชุมชน ดังนั้น ในที่ประชุมประจำเดือนของตำบลหนองสาหร่ายในวันนั้น จึงได้มีการสรุปข้อตกลงร่วมกันที่จะไปศึกษา อบรม ดูงานจากภายนอกชุมชน โดยชุมชนที่แกนนำตำบลหนองสาหร่ายเลือกไปศึกษาดูงาน เช่น ที่ อบต.เขาคราม จังหวัดกระบี่, การดูงานที่เครือข่ายคุณประยงค์ รณรงค์ ในเรื่องการทำแผนแม่บทชุมชน และการไปดูงานการดำเนินการสภาผู้นำชุมชน สภาพภาคประชาชนของคุณโชคชัย ลิ้มประดิษฐ์ จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ ในการไปศึกษาดูงานครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นภาคีหนึ่งที่ทำงานร่วมกับชุมชน

จากการไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่างๆ ได้เป็นเสมือนการเปิดโลกทัศน์ใหม่ในด้านการพัฒนาของ ภาคประชาชนอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผลที่ได้จากการไปศึกษาดูงานได้เป็นแรงบันดาลใจที่จะมาคิดรูปแบบ การดำเนินการการพัฒนาในชุมชนของตนเองว่า ควรจะพัฒนาชุมชนในด้านใดบ้าง ความรู้จากการไปศึกษา ดูงานได้ถูกนำมาถ่ายทอดให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบและได้ร่วมกันระดมสมองว่า จะช่วยกัน แก้ปัญหาเรื่องใดก่อนเป็นลำดับแรก จากการพูดคุยหารือ หลายเสียงรวมเป็นเสียงเดียวว่า จะแก้ไข ปัญหาด้านการเกษตรเพราะการเกษตรถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน ซึ่งจากการสำรวจการใช้เงิน ซื้อปุ๋ยเคมีภายในชุมชนในแต่ละปี ปรากฏว่าสูญเสียเงินซื้อปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนถึง 11 ล้านบาทต่อปี นับว่าเป็น การสูญเสียเงินของพี่น้องเกษตรกรจำนวนมาก ดังนั้นจากจุดนี้ จึงเป็นที่มาของการตั้งกลุ่มเกษตรกร การ

หมู่ 3 บ้านหนองปรึก รวมกลุ่มทำพริกแกงเผ็ดตำมือ

หมู่ 4 บ้านหนองซุย รวมกลุ่มจักสาน และผลิตไข่เค็ม

หมู่ 5 บ้านปลักเขว้า รวมกลุ่มผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า

หมู่ 6 บ้านหนองทราย รวมกลุ่มผลิตข้าวสารบรรจุถุง

หมู่ 7 บ้านหนองแหน รวมกลุ่มผลิตดินปลูกต้นไม้ทุกชนิด

หมู่ 7 บ้านใหม่พัฒนา รวมกลุ่มผลิตกล้วยฉาบ กล้วยอบเนย

การรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาและสร้างเวทีแห่งความเข้าใจ โดยใช้วิธีการร่วมกันประชุมหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นการประชุมเวทีที่สัญจรที่มีความต่อเนื่องในทุกหมู่บ้าน ได้เป็นที่มาของการร่วมทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน อันเป็นผลให้เกิดผลผลิตที่เป็นความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกัน ทุกสิ่งทั้งมวลที่ได้สร้างสรรค์ร่วมกันได้กลายเป็น “พลังชุมชน” ที่ชาวชุมชนสร้างขึ้นเองได้และพลังชุมชนนี้เอง คือการสร้างพลังประชาธิปไตยฐานรากซึ่งเป็นพลังที่ช่วยผลักดันการเกิดกลุ่มพัฒนาต่างๆ ขึ้นในตำบลหนองสาหร่ายแห่งนี้

3.2 องค์การการเงินชุมชนและสวัสดิการชุมชน : วัฒนธรรมการสร้างชุมชนท้องถิ่นไม่ทอดทิ้งกัน

หากจะกล่าวว่ “น้ำใจ” เป็นรากฐานของการสร้างชุมชนสังคมไม่ทอดทิ้งกัน ผู้เขียนเชื่อแน่ว่าคงจะเป็นคำกล่าวที่ไม่ผิดไปนัก เพราะน้ำใจสามารถก่อให้เกิดพลัง น้ำใจจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดให้เกิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ขึ้นมากมายในชุมชนแห่งนั้น “ความเอื้ออาทร เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ห่วงใย ร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่นิ่งดูดาย” นั่นคือความหมายโดยรวมของการอธิบายคำว่า “น้ำใจ” และหากชุมชนใดมีรากของสิ่งเหล่านี้แล้วผู้เขียนเชื่อแน่ว่าจะไม่เป็นการยากลำบากเลยสำหรับการทำให้เกิดเป็นทุนที่ต่อยอดไปสู่รูปธรรมการพัฒนาขึ้นมาได้ เจกเช่นเดียวกับการเกิดขององค์การการเงินชุมชนและสวัสดิการชุมชนของคนหนองสาหร่าย หากกล่าวถึงที่มาของแนวคิดองค์การการเงินชุมชนและสวัสดิการชุมชนของตำบลหนองสาหร่าย องค์การดังกล่าวได้มีแนวคิดการเกิดขึ้นจากรากฐานของน้ำใจแห่งความเอื้ออาทรเช่นเดียวกัน โดยผู้เขียนจะขอเสนอแนวคิดการเกิดรูปธรรมของทั้งสององค์กรหลายประการ ดังประมวลได้ดังนี้

ประการแรก เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน การตั้งเป็นกลุ่ม องค์กร เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้สิน ความยากจน อาชีพหรือสุขภาพอนามัย ซึ่งชาวชุมชนได้สรุปบทเรียนการรวมกลุ่มร่วมกันว่า เป็นเรื่องที่ดี การรวมกลุ่มจะสามารถเป็นกลไกการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้

ประการที่สอง เกิดจากฐานงานอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ในตำบลที่ได้ริเริ่มการจัดสวัสดิการด้านการศึกษา การจัดสวัสดิการกรณีเสียชีวิต การจัดสวัสดิการคนจน คนด้อยโอกาส กลุ่มผู้เคยติดยาเสพติดซึ่งมีสวัสดิการด้านที่ดินทำกินให้คนกลุ่มนี้ โดยใช้ที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ประมาณ 30 – 40 ไร่ มาจัดแบ่งสรรปันส่วน แต่การจัดสวัสดิการดังกล่าวยังไม่สามารถครอบคลุมทุกกลุ่มได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมได้ ดังนั้นจึงเห็นร่วมกันว่าควรมีการจัดกลุ่มองค์กรการเงินและองค์กรสวัสดิการชุมชนขึ้นมา

ประการสุดท้าย การที่คนในชุมชนอยากเห็นการบูรณาการองค์กรการเงินชุมชน เพื่อจัดเป็นสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตายให้กับคนในชุมชน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนมีอาชีพเป็นเกษตรกรไม่สามารถได้รับสวัสดิการจากรัฐ ดังนั้นจึงมองเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดสวัสดิการเพื่อดูแลกันเองภายในชุมชน

จากเหตุผลแนวคิดสำคัญทั้งสามประการ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้เห็นพ้องร่วมกันว่า ควรที่จะมีการดำเนินการจัดตั้งองค์กรการเงินชุมชน และ กองทุนสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือที่เรียกว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่ายขึ้นมาในชุมชน โดยองค์กรทั้งสองต้องเป็นลักษณะการทำงานที่ควบคู่ ตอบสนอง ขยายผลและบูรณาการกองทุนซึ่งกันและกัน โดยการดำเนินการจัดตั้งได้เริ่มขึ้นประมาณปี 2546 ซึ่งรายได้ที่นำมาจัดสรรเป็นกองทุนสวัสดิการมาจากหลายทางด้วยกัน เช่น จากกองทุนหมู่บ้าน ปีละ 10,000 - 20,000 บาท, จากสถาบันการเงินชุมชนสมทบ 30% ของกำไรทุกปี, จากอบต. ปีละ 100,000 บาท และจากสมาชิกออมทรัพย์สมทบคนละ 400 บาทต่อปี สำหรับพื้นที่ดำเนินการได้ใช้ หมู่ 4 บ้านหนองซุยเป็นพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินการและขยายแนวคิด ภายใต้กรอบคิดที่ว่า “ให้ อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี เป็นธรรม ครอบคลุม ทั่วถึงดูกันเองและมีวินัยในการออม” โดยได้เริ่มจัดสวัสดิการแบบครบรูปแบบใน 12 ด้าน ดังนี้

1. การเกิด : จ่ายเปิดบัญชีบัญชี 1,000 บาท ต่อ เด็ก 1 คน
2. การแก่ : จ่ายผู้สูงอายุเดือนละ 100 - 1,200 บาท
3. เจ็บป่วย : จ่ายค่ารักษาพยาบาล เมื่อนอนโรงพยาบาลคืนละ 50 - 300 บาท ไม่เกิน 12 คืน/รักษาฟรี
4. เสียชีวิต : จ่าย 6,000 – 20,000 บาท
5. สุขภาพ : จ่ายผู้พิการ ผู้มีปัญหาสุขภาพจิต ผู้ติดเชื่อ เดือนละ 100 บาท
6. การศึกษา : มอบทุนการศึกษาตั้งแต่ประถม – มหาวิทยาลัย
7. ทำดีเป็นทุนและที่ดินทำกิน : ให้ทุนประกอบอาชีพไม่คิดดอกเบี้ย, ให้ที่ดินเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินรายละ 2 ไร่ ปีละ 15 ราย
8. ผู้นำชุมชน : จ่ายเบี้ยเลี้ยงการประชุมและอบรม
9. ส่งเสริมการออกกำลังกาย : สนับสนุนการออกกำลังกาย

10. เล่นกีฬา : สนับสนุนการแข่งขันกีฬา ดูแลผู้บาดเจ็บจากกีฬา
11. ส่งเสริมการประกอบอาชีพ : ตั้งกลุ่มอาชีพ
12. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน : ติดตั้งโคมไฟในชุมชน สนับสนุนกิจกรรมอาสาสมัคร ป้องกันฝายพลเรือน (อปพร.)

เมื่อการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนในเรื่องของอาชีพ หนี้สิน ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สมาชิกในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึงแล้ว ชาวชุมชนได้มีการคิดต่อในเรื่องของการฟื้นฟูชุมชน ท้องถิ่น การฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน ด้วยเห็นว่าชุมชนของตนมีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบทอด ถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานรุ่นหลังต่อไป ดังเช่น เพลงเหย่ย รำเหย่ย รำไทยกลองยาวประยุกต์ ประกอบกับกระแสความตื่นตัวด้านแนวคิดความเป็นท้องถิ่นนิยม (Localism) ที่หน่วยงานพัฒนาทั้งหลายได้นำมาเป็นทิศทางการพัฒนาโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนกับความเป็นท้องถิ่นนิยมอย่างเข้มข้น เข้ามาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาชุมชน โดยออกมาในรูปแบบโครงการสนับสนุน ส่งเสริม การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านหรือการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ชุมชนหนองสาหร่ายก็เช่นเดียวกัน โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมเพลงเหย่ยจึงได้กำเนิดขึ้นในปี 2547 โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) และได้ดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายด้าน เช่น การค้นหาพ่อเพลง – แม่เพลงรำเหย่ย การรวบรวมจัดเป็นทำเนียบครูเพลงรำเหย่ยภูมิปัญญาท้องถิ่น การร่วมมือกับโรงเรียนภายในตำบลจัดฝึกอบรมรำเหย่ย รำไทย รำกลองยาวประยุกต์จัดเป็นกิจกรรมหลักสูตรท้องถิ่น สร้างเครือข่ายกลุ่มวัฒนธรรมระดับตำบล อำเภอ เกิดเครือข่ายเด็ก เยาวชนเรียนรู้รากเหง้าวัฒนธรรมของตน

3.3 สภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย : กลไกการเชื่อมโยงการสร้างประชาธิปไตยฐานราก

การจุดประกายแนวคิดสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย ได้มีแนวคิดเริ่มต้นมาจากการไปศึกษาดูงานเครือข่ายสภาผู้นำของคุนโชคชัย ลัมประดิษฐ์ ที่บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลศีลาลอย กิ่งอำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีความเด่นเรื่องการจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน โดยสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2549 โดยคัดเลือกจากบุคคลในชุมชนที่ชาวชุมชนให้ความเคารพนับถือ มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ เช่น นายก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน, ตัวแทน อสม., กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่มเด็กเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มผู้นำ กลุ่มครู ในชุมชน กลุ่มประชาคม ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่บ้านละ 1 คน ฯลฯ รวมทั้งสิ้น 71 คนและมีการตั้งประธาน คณะกรรมการอย่างเต็มรูปแบบการบริหาร ซึ่งสภาผู้นำองค์กรชุมชนจะมีบทบาทหลัก คือ การสอดส่อง ดูแลสารทุกข์สุกดิบในชุมชน เช่น เรื่องการศึกษา การประกอบอาชีพ คนด้อยโอกาส ฯลฯ จากนั้นจะมานำเสนออุปสรรคปัญหาที่พบในหมู่บ้านของตน ในที่ประชุม อบต. เพื่อร่วมกันปรึกษา หาทางแก้ไข ร่วมกันว่าจะแก้ไขปัญหาได้อย่างไร ทั้งนี้การเกิดขึ้นของสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่ายจัดตั้งขึ้นมาเพื่อร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นตัวแทนการประชุมประจำตำบล ซึ่งเป็นกลไกการเชื่อมโยงงานสร้างประชาธิปไตยจากฐานรากที่ถือได้ว่าเป็นกลไกคณะทำงานที่ชาวชุมชนหนองสาหร่ายให้การยอมรับและเชื่อถือ

3.4 โครงการคนดีศรีชุมชน : รูปธรรมการสร้างชุมชนท้องถิ่นและสังคมคุณธรรม

“สังคมคุณธรรม” เป็นสังคมแห่งธรรม สังคมศีลธรรม จริยธรรมและศาสนธรรม หากชุมชนใดมีทั้งสามอย่างที่ว่าแล้ว เชื่อแน่ว่าจะเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยสันติภาพและสันติสุขของการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้สังคมคุณธรรมยังอาจหมายรวมถึงสังคมอุดมปัญญา การตกผลึกของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ ประสบการณ์การเรียนรู้ การลองถูกลองผิด การนำไปใช้ จนกลายเป็นการตกผลึกของปัญญา หรือที่เราเรียก “ภูมิปัญญา” และหากถามว่าภูมิปัญญาอยู่ที่ไหน...ภูมิปัญญาทั้งหลายก็จะอยู่ใน “ตัวตน” ของคนแต่ละคนในชุมชนนั้นๆ นั่นเอง ภูมิปัญญาในความหมายที่ว่านี้อาจเป็นทั้งภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา หรือเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ณ ขณะช่วงเวลานั้นหรือเป็นนวัตกรรมภูมิปัญญาใหม่ที่เกิดขึ้น ดังนั้นในการนำภูมิปัญญาความรู้ในตัวตนของคนออกมาเผยแพร่ตีแผ่ให้เห็นความดี คนดี ศักยภาพที่มีอยู่ภายในชุมชนของตน...จะมีวิธีการทำอย่างไร ซึ่งจากประเด็นดังกล่าวได้เป็นสิ่งที่อยู่ในห้วงคำนึงของแกนนำนักพัฒนาในชุมชนหนองสาหร่ายมาเนิ่นนานและได้นำมาสู่การจุดประกายแนวคิดของการเกิด “โครงการค้นหาความดีศรีชุมชนหนองสาหร่าย” ขึ้นมา ซึ่งเป็นกระบวนการที่แกนนำและสมาชิกในชุมชนได้เห็นพ้องต้องกันว่า ควรที่จะมีการดำเนินโครงการในลักษณะประเภทนี้ เพื่อเป็นการให้กำลังใจ เชิดชูคนทำดี สร้างความดีให้ชุมชน ซึ่งโครงการนี้ได้มีแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาแล้ว ตั้งแต่ปี 2547 แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมมากนักเนื่องจากกระบวนการพัฒนาภายในชุมชนได้เน้นไปที่การรวมกลุ่มการพัฒนาเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนก่อน จวบจนเวลาปัจจุบันการเคลื่อนงานพัฒนากลุ่มองค์กรต่างๆ ได้มีความชัดเจน ดำเนินไปได้ด้วยดี ดังนั้นในปี 2549 จึงเห็นว่าเป็นปีที่โครงการค้นหาความดีศรีชุมชนควรจะเริ่มดำเนินการได้แล้ว ซึ่งการดำเนินการได้เน้นไปที่ด้านการให้กำลังใจคนทำงานเพื่อชุมชนก่อนเป็นลำดับแรก เนื่องจากการทำงานพัฒนาที่ผ่านมามีคนทำงานได้เสียสละเพื่อชุมชนอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละความสุขส่วนตัว การเสียเวลาทำมาหาเลี้ยงชีพ การได้อยู่กับครอบครัว บางช่วงขณะที่ผู้นำหลายคนต้องอยู่ในภาวะท้อใจ หนักใจ พบอุปสรรคในการทำงาน จึงเห็นว่าโครงการค้นหาความดีศรีชุมชนจะเป็นโครงการที่ให้กำลังใจคนทำงานได้ ซึ่งนอกจากการคำนึงถึงการให้กำลังใจผู้นำแล้วโครงการคนดีศรีชุมชนจะขยายไปที่การให้กำลังใจลูกกตัญญู เป็นการยกย่องผู้มีความกตัญญูต่อบุพการี

เมื่อแนวคิดโครงการค้นหาความดีศรีชุมชนได้ถึงจุดสูงงอม ประจวบเหมาะกับแนวคิดดังกล่าวได้มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกับหน่วยงานพัฒนา “ศูนย์คุณธรรม” โดยศูนย์คุณธรรมเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีกรอบคิดแผนที่ความดีและสนับสนุนคนในชุมชนในการทำความดีให้ชุมชน การดำเนินการโครงการคนดีศรีชุมชนตำบลหนองสาหร่าย จึงได้รับการสนับสนุนจากศูนย์คุณธรรม เมื่อประมาณเดือนตุลาคม 2549 ซึ่งสมาชิกในชุมชนหนองสาหร่ายเห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี โดยศูนย์คุณธรรมได้มีกรอบการดำเนินการให้ตำบลหนองสาหร่ายเป็นตำบลต้นแบบและเป็นศูนย์ประสานงานในพื้นที่ 12 พื้นที่ 7 จังหวัดภาคตะวันตก ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- 2) ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
- 3) ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

- 4) ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
- 5) ตำบลท่าตะคร้อ อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี
- 6) ตำบลศิลาลอย กิ่งอำเภอสامر้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- 7) ตำบลคลองเขิน อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
- 8) ตำบลหนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
- 9) ตำบลบ้านม่วง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 10) ตำบลบ้านเลือก อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 11) ตำบลบ้านสิงห์ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี
- 12) ตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

โดยศูนย์คุณธรรมได้มีข้อตกลงร่วมกับคณะทำงานโครงการค้นหาความดีดีศรีชุมชน ว่า จะแบ่งระยะเวลาดำเนินการในพื้นที่เป็น 3 ระยะ ดังนี้

- ระยะที่ 1 ใช้ระยะเวลา 3 เดือนแรก (ต.ค.49 – ธ.ค. 49) ดำเนินการในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่าย บางระกำ ท่าตะคร้อ และศิลาลอย
- ระยะที่ 2 ใช้ระยะเวลามกราคม – กันยายน 50 ดำเนินการใน 8 พื้นที่ที่เหลือ
- ระยะที่ 3 กำหนดระยะเวลา 1 ปี โดยใช้ 8 พื้นที่ขยายผลให้ได้ประมาณ 50 พื้นที่ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากการเป็นตำบลต้นแบบแล้ว เงื่อนไขอีกประการหนึ่งคือ ให้ตำบลหนองสาหร่ายเป็นตำบลที่เป็นศูนย์ประสานงานทั้ง 12 พื้นที่ และต้องสามารถบริหารจัดการได้ เช่น การติดต่อพื้นที่ทั้ง 12 พื้นที่ การตั้งคณะทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งตรงจุดนี้จากการสัมภาษณ์คณะทำงาน หลายท่านได้สะท้อนออกมาว่า เป็นความกังวลและข้อสงสัยของคณะทำงานที่ว่า บางชุมชนอาจจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยอย่างไร ในขณะที่การดำเนินโครงการในระยะแรกกำลังดำเนินการ ชาวชุมชนได้เริ่มเกิดการตั้งคำถามขึ้นมาในใจอย่างหลากหลาย เช่น เป็นการทำงานที่ซ้ำซ้อนกันระหว่างหน่วยงานพัฒนาหรือไม่ หรือซ้ำกับที่ชุมชนทำใหม่ หน่วยงานพัฒนาควรหรือไม่ที่จะตั้งกรอบของตนมาครอบการทำงานของภาคประชาชน การตั้งกรอบขึ้นมาทำให้มีผลต่อการหยุดชะงักการดำเนินงานของชุมชนหรือไม่ และการที่ศูนย์คุณธรรมให้ตำบลหนองสาหร่ายเป็นตำบลหลักในการบริหารจัดการ ชาวหนองสาหร่ายก็ไม่แน่ใจว่าจะทำได้หรือไม่ หรือการเอาความดีของคนตำบลหนองสาหร่ายไปเป็นต้นแบบกับคนอื่น ๆ มีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

จากคำถามที่หลากหลายดังกล่าว หากเราท่านพิจารณาด้วยใจที่เป็นธรรม การเกิดขึ้นของคำถามดังกล่าว เป็นคำถามที่เกิดจากความกังวลใจ ต่อการดำเนินการตามกรอบที่เคร่งครัดของหน่วยงานพัฒนา ที่มาสนับสนุนงานพัฒนาในพื้นที่หรือไม่ ความแตกต่างของการพัฒนาในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร หรือการพัฒนากำลังอยู่ในช่วงภาวะของการพายเรือวนอ่าง เป็นคำถามทั้งท้ายที่ชาวชุมชนหนองสาหร่ายได้ให้ข้อคิด ซึ่งในสถานการณ์การพัฒนาในปัจจุบันหน่วยงานพัฒนา นักพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งหลายควรจะเสนอบทบาทเป็นผู้สนับสนุน เป็นเลขานุการของชาวบ้าน หรือเป็นผู้นำพาการพัฒนาของชาวบ้าน เป็นเรื่องนี้นักพัฒนาจะต้องช่วยกันพิจารณาหาคำตอบต่อไป... ถ้าเป็นคำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน จะอย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมโครงการคนดีศรีชุมชนเป็นเพียงบทแห่งการฟัง

3.5 หนองสาหร่ายกับการดำเนินการสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพองค์กรชุมชน

จากการกล่าวถึงรูปธรรมงานพัฒนาต่างๆ ที่ได้ดำเนินการในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายในรูปแบบของการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรการพัฒนาในด้านต่างๆ แล้ว กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมงานพัฒนาในพื้นที่ตำบลหนองสาหร่ายได้ดำเนินการเคลื่อนไหวไปอย่างต่อเนื่อง และหากถามถึงงานพัฒนาทั้งหลายที่ชาวชุมชนหนองสาหร่ายได้ร่วมกันดำเนินการออกมาในรูปแบบการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มองค์กรที่หลากหลายนั้น ได้รับการยอมรับจากทั้งคนภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชนมากน้อยเพียงใด มีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องได้รับการยอมรับ และหากมีความจำเป็นจะมีวิธีการทำอย่างไรให้กลุ่มองค์กรเป็นที่ยอมรับและสามารถนำกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว มาเชื่อมร้อยสัมพันธ์กับงานรับรองสถานภาพอย่างไร เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่ท้าทายต่อการดำเนินงาน การรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาของชุมชนหนองสาหร่าย ซึ่งแกนนำพัฒนาหลายท่านได้อธิบายตอบโต้ต่อคำถามที่ท้าทายดังกล่าวไว้ที่น่าสนใจ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

“...ในความเป็นจริงกระบวนการรับรองภายในชุมชนของเรา ได้มีการทำมาอยู่แล้ว แต่เป็นการทำแบบไม่รู้ตัว เช่น มีกระบวนการประเมินติดตามกลุ่มองค์กรแต่ละองค์กรทุกเดือน หากว่ากลุ่มองค์กรใดไม่มีการเคลื่อนไหวการดำเนินกิจกรรม การสนับสนุนในเบื้องต้นก็ยังคงจะไม่ได้รับการสนับสนุน ซึ่งจากอดีตที่ผ่านมา สามปีจากการพัฒนาอย่างจริงจัง ได้ทำให้เกิดธงเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน นั่นคือ ความอยู่ดีมีสุขของคนที่นี่ การทำแผนชุมชนทำให้เกิดกลุ่มหลายกลุ่ม ทำให้เกิดสภาชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นการรับรองโดยชุมชนอยู่แล้ว เป็นการรับรองภายในอยู่แล้ว เกิดการเชื่อมต่อการบูรณาการเป็นกลุ่ม เช่น การเชื่อมต่อเรื่ององค์กรการเงินกับกลุ่มสุขภาพหรือองค์กรการเงินกับกลุ่มสวัสดิการ เป็นต้น และในขณะนี้เราชาวชุมชนหนองสาหร่ายสามารถกล่าวพูดได้ว่า ชุมชนหนองสาหร่ายได้เกิดการใช้แผนลึบก่อนรัฐบาลที่จะประกาศใช้แล้ว นั่นคือ การประกาศความอยู่ดีมีสุขแก่ประชาชน การเน้นความสำคัญของคน เป็นการสร้างรูปธรรมของแผนแม่บทชุมชนหนองสาหร่ายที่เสนอต่อแผนองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย”

“...หากพูดถึงการเชื่อมต่อของงานรับรองสถานภาพกับงานเดิมที่มีอยู่แล้ว การทำงานในปัจจุบันเราถือว่าเป็นการทำงานที่เชื่อมต่อกันไปในตัวอยู่แล้ว เช่น การติดตามงานกลุ่มต่างๆ การติดตามสมาชิกซึ่งการรับรองยอมรับในชุมชนถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้เกิดเรื่องกลุ่มอาชีพ กลุ่มสวัสดิการขึ้นมาหรืออีกหลายๆ กลุ่ม มันไม่ใช่เรื่องเอกเทศใดหนึ่งแต่มันเป็นการเชื่อมร้อยบูรณาการระหว่างกัน โดยมีเป้าหมายใหญ่ร่วมกัน เปรียบเสมือนกับวงโคจรของจักรวาล โลก อาทิตย์ ดวงจันทร์ที่ไปด้วยกันเกื้อหนุนกัน มีการเชื่อมกัน ทำให้เกิดกลางวันกลางคืนหรือน้ำขึ้นน้ำลง...”

จากคำกล่าวของแกนนำพัฒนาชุมชนในเบื้องต้น สามารถเป็นสื่อสะท้อนได้ระดับหนึ่งเกี่ยวกับการดำเนินการสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพภายในชุมชนว่าความจริงแล้ว ตลอดระยะเวลาของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาชาวชุมชนหนองสาหร่ายมิได้ละเลยในเรื่องของการสร้างการยอมรับกันเองภายในชุมชนของตนเลย หากแต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีพัฒนาการและดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกันกับตัวแทนภาครัฐท่านหนึ่ง³ ที่ได้เข้ามาสนับสนุนและร่วมดำเนินการงานพัฒนาในตำบลหนองสาหร่ายได้สะท้อนแนวคิด ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสนับสนุนให้เกิดการยอมรับรับรองทั้งใน ส่วนภายในชุมชนและส่วนภาคีภายนอก ว่า

“...ต่อกรณีการสนับสนุนให้เกิดการรับรองสถานภาพ สำหรับในกลุ่มที่รัฐส่งเสริมจัดตั้งให้เกิดจะ ยั่งยืนอย่างไรนั้น ได้ใช้หลักการพัฒนา 5 ร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมใช้ ร่วมแก้ปัญหาและร่วมรับ ผลประโยชน์ ซึ่งกลุ่มที่ภาครัฐจัดตั้งขึ้นมีทั้งกลุ่มที่เกิดขึ้นมาแล้วสลายไป และกลุ่มที่เกิดและยั่งยืน โดย กลุ่มที่ยั่งยืนที่สุดสังเกตได้ว่า เป็นกลุ่มที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเป็นกลุ่มที่สามารถแก้ไข ปัญหาชุมชนของเขาได้ ซึ่งในส่วนของกระบวนการรับรองยอมรับในลำดับแรกที่จะดูว่ากลุ่มไหนเป็นกลุ่มเข้มแข็ง อ่อนอย่างไร เห็นว่าต้องมีการประเมิน ประเมินทั้งในส่วนภายในประเมินกันเองและประเมินทั้งในส่วน ภาคีประเมิน ซึ่งการประเมินต้องดูเรื่องการบริหารจัดการ แผนงาน คณะกรรมการ ระเบียบปฏิบัติและ กิจกรรม และเมื่อมีการประเมินตามเกณฑ์แล้ว เห็นว่าควรดำเนินการรับรองแบบปีต่อปีไม่ควรให้การ รับรองระยะยาว ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันการประเมินก็ควรให้ออกาสกลุ่มอ่อนเช่นกัน เช่น การสนับสนุนให้เกิดกลุ่มพี่(กลุ่ม เข้มแข็ง) เป็นที่ปรึกษากลุ่มน้อง(กลุ่มอ่อน) เป็นต้น...”

ตัวอย่างคำกล่าวที่ยกมากล่าวอ้าง เปรียบเสมือนบทสะท้อนบทหนึ่งระหว่างคนทำงานภายในชุมชน กับคนทำงานที่เป็นภาคีภายนอก ต่อการดำเนินกระบวนการสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพ และ หากถามถึงขั้นตอนการรับรองสถานภาพของชุมชนหนองสาหร่ายที่นี่ ได้มีขั้นตอนอย่างไรและควรมีใคร เป็นผู้รับรองนั้น หลายคนได้บอกกล่าวถึงขั้นตอนการทำงานอย่างชัดเจน ดังนี้

ขั้นตอนการทำงานรับรอง “กระบวนการพัฒนากลุ่มองค์กรให้เข้มแข็ง”

- 1) การใช้หลักการประกาศตัวตนด้วยตนเอง หมายถึง เป็นกลุ่มที่มีแผนงาน มีคณะกรรมการ ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่คณะทำงานได้ตั้งไว้
- 2) การรับรองโดยกระบวนการชุมชนของหมู่บ้านที่กลุ่มองค์กรตั้งอยู่รับรองมาก่อน
- 3) ผ่านการรับรองโดยสภาผู้นำองค์กรชุมชนตำบลหนองสาหร่าย
- 4) ส่งผลการรับรองนั้นมาที่ อบต. เพื่อให้ อบต.รับรองและเมื่อรับรองเสร็จแล้วจะได้รับการบรรจุ เข้าสู่แผนพัฒนาตำบลเพื่อรับการสนับสนุนควบคู่ไปกับการประกาศให้สาธารณะได้รับรู้ โดย การประกาศในรูปแบบของการให้ใบประกาศ ซึ่งในใบประกาศจะต้องระบุถึงประเภทองค์กร

³ สัมภาษณ์ตัวแทน พัฒนาการประจำตำบลหนองสาหร่าย 6 ตุลาคม 2549, ณ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองสาหร่าย

ใครควรเป็นผู้รับรองในกระบวนการพัฒนากลุ่มองค์กรให้เข้มแข็ง ต่อการตอบคำถามของปัญหาดังกล่าว หลายท่านได้ให้สาระที่น่าสนใจว่า ในส่วนของการรับรองกลุ่มองค์กรภายในตำบลหนองสาหร่าย ซึ่งต่อไปนี้เรียกว่า “คณะทำงานพัฒนากระบวนการองค์กรชุมชนหนองสาหร่าย” ได้มีการคุยกันในเบื้องต้นว่า ระดับแรกควรให้ อบต. เป็นหน่วยที่รับรองฯ เพราะ อบต. เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดชุมชน ส่วนในระดับที่สองควรเป็นการประกาศรับรองในระดับสาธารณะในวงกว้าง ซึ่งอาจออกมาในรูปแบบการรับรองโดยการประกาศเกียรติคุณ เช่น การรับรองโดยร่วมกับโครงการคนดีศรีชุมชน เป็นการรับรองในเรื่องการทำความดี ส่งเสริมการทำความดี ส่วนการมีลายมือชื่อของผู้ว่าราชการจังหวัดหรือไม่นั้น ชุมชนหนองสาหร่ายเห็นว่าอาจมีหรือไม่มีก็ได้ เพราะสิ่งสำคัญชุมชนตระหนักว่า การรับรองควรมาจากภายในชุมชนเอง ซึ่งตลอดระยะเวลาการทำงานที่ผ่านมาได้มองเห็นจุดแข็ง – จุดอ่อน ของการทำงานภายในชุมชนหนองสาหร่ายว่า การทำงานในชุมชนหนองสาหร่ายเป็นการทำงานที่มีผู้นำที่ดี มีการรวมตัวสามัคคีกัน โดยทุกคนมีแรงบันดาลใจที่จะผลักดันให้เกิด ความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน โดยใช้รูปแบบการพัฒนาที่เห็นร่วมกันคือ การใช้สภาผู้นำมาเป็นตัวเคลื่อนงาน ประกอบกับการทำงานที่อาศัยข้อมูลในการทำงานพัฒนาชุมชนอยู่ตลอดเวลา ส่วนในเรื่องจุดอ่อนในการทำงานยังมองว่า ขณะนี้ผู้นำหลายท่านไม่สามารถกำหนดตัวเองได้ โดยมีปัจจัยภายนอก เช่น การเชิญประชุมจากหน่วยงานต่างๆ ภายนอกที่มีความถี่มาก ทำให้ผู้นำชุมชนหลุดจากขบวนการพัฒนาชุมชนของตน แต่อย่างไรก็ตามการกล่าวอ้างเช่นนั้น มิได้หมายความว่า เป็นการปฏิเสธการร่วมมือจากภาครัฐอย่างสิ้นเชิง แต่หากหมายถึงว่าอยากให้ภาครัฐตระหนักว่าการดำเนินการใดๆ ควรต้องถามประชาชนว่าอยากได้อะไร อยากกินอะไร ต้องเอาวัตถุประสงค์มาหาจุดประสงค์ ซึ่งรูปแบบแนวคิดดังกล่าวได้เป็นที่มาของการจัดการตนเองของภาคประชาชน คือ การกำหนดแผนปฏิบัติการการทำงานของตนเอง เรียกว่า “**ปฏิทินชุมชน**” เพื่อที่ว่า หากหน่วยงานใดอยากมาร่วมประชุมก็สามารถมาร่วมได้ตามแผนปฏิทินชุมชน ที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดไว้ซึ่งเห็นว่า เป็นวิธีการพัฒนาประการหนึ่งที่ใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง

ส่วนในด้านรูปแบบการจัดความสัมพันธ์ของกลุ่มองค์กรภายในชุมชน การจัดฐานข้อมูลชุมชน ชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้ใช้กลไกสภาผู้นำองค์กรชุมชนและแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางการพัฒนาควบคู่ไปกับการใช้กระบวนการรับรองสถานภาพชุมชนเป็นจุดแข็ง พร้อมกันก็มีการกำหนดประเภทกลุ่มองค์กรไว้ 5 ประเภทหลัก คือ กลุ่มองค์กรการเงิน กลุ่มอาชีพ กลุ่มสุขภาพและสิ่งแวดล้อม กลุ่มวัฒนธรรม และกลุ่มสวัสดิการ โดยทั้ง 5 ประเภทได้ใช้กลุ่มองค์กรการเงินเป็นตัวตั้งและใช้แรงผลักดันจากกลุ่มสวัสดิการเป็นแรงหนุนเสริม ทั้งนี้ได้ทำให้เห็นการเชื่อมโยง การทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจนร่วมกัน เป็นการจัดปรับความสัมพันธ์ใหม่ภายในชุมชนทั้งในด้านคุณภาพชีวิต การกินผักปลอดสาร การบริโภคน้ำสะอาด เป็นต้น และรวมไปถึงการจัดปรับความสัมพันธ์ใหม่ในเชิงบริหารระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

ถึงแม้ว่าประสบการณ์การสร้างการยอมรับและรับรองสถานภาพจะไม่ได้มีการพูดถึงในเบื้องต้น ตั้งแต่การเริ่มต้นการพัฒนาภายในชุมชนหนองสาหร่าย แต่อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาการดำเนินงานพัฒนาที่ผ่านมา โดยมีเป้าหมายเพื่อ “ความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชน” นั้น ชาวชุมชนหนองสาหร่ายแห่งนี้กล้าที่

